

door MARIËLLE VAN BUSSEL
foto's RAM VAN MEEL

WEBLINKS: WWW.FORMAAT.ORG,
EN.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/AUGUSTO_BOAL

'Theater van de onderdrukten' van Formaat:
**STRALEN, LACHEN EN
OPGAAN IN HET SPEL**

Theater als middel om kwetsbare groepen een stem te geven. In Haarlem komen daklozen en psychiatrisch patiënten weer tot leven in het theateratelier van stichting Formaat. 'Als ik aan het eind van de middag naar huis ga, voel ik me opgeladen.'

Shiwa mag plaatsnemen op de stoel midden in de zaal. Harrie en Michel staan achter haar. 'Jij bent de koningin', roept workshopleider Luc Opdebeeck tegen Shiwa. 'Je mag de dienaren alles bevelen wat je maar wilt. Ga rechtop zitten, hoofd omhoog, benen uit elkaar.' Even later beveelt de stralende koningin, die in het normale leven alleenstaande moeder is met een psychiatrische achtergrond: 'Haal een kopje thee voor me, en de koekjestrommel, poets de ramen, verzorg mijn handen.'

Ze weet van geen ophouden meer, terwijl haar dienaren de longen uit hun lijf lopen. 'Oké', eindigt Luc de scène. Applaus. Even later worden de rollen omgedraaid. Harrie mag koning zijn. In een groezelige broek, met ongewassen haar, gaat de dakloze onwennig op de troon zitten. Aarzelend vraagt hij om koffie, en vooruit, een koekje, maar dan weet hij het niet meer. Ook nu applaus.

Vijftien mensen werken deze middag in het theateratelier in Haarlem aan een voorstelling die in december opgevoerd zal worden. Ze zijn dak- of thuisloos of hebben een psychiatrische achtergrond. De eerste zes bijeenkomsten is het spelelement nog het belangrijkste, leren acteren en improviseren. In de weken daarna schrijft de groep samen het script, gebaseerd op hun eigen levensverhalen.

Veranderen kan

'Dat is de essentie van het forumtheaterstuk', vertelt Luc Opdebeeck. 'Het is de bedoeling dat deze groep een stem krijgt naar de buitenwereld en dat het publiek participeert in de voorstelling. Daklozen laten bijvoorbeeld zien waar ze in het dagelijks leven tegenaan lopen, het publiek reageert en denkt mee over oplossingen.'

Hij geeft het voorbeeld van een van de dakloze deelnemers die beduusd vertelde dat hij alleen een uitkering zou krijgen van de sociale dienst als hij altijd op dezelfde bank in het park zou zitten. Elke dag werd hij gecontroleerd, een plek onder de brug omdat het stortregende werd niet toegestaan. 'Zo'n situatie spelen we uit en laten we zien aan het publiek waaronder hopelijk politici', aldus de workshopleider.

Het zogeheten 'forumtheater' is in Brazilië ontwikkeld door toneelmaker Augusto Boal als 'theater van de onderdrukten'. Er wordt gewerkt met de kennis die mensen al hebben, het publiek staat centraal en iedereen doet mee. In Nederland werkt de stichting Formaat, een organisatie die maatschappelijk controversiële thema's aan de

orde stelt middels participatief drama, al sinds 1986 met deze methodiek.

Ronald Matthijssen, projectleider bij Formaat: 'De pijlers waarop deze methode draait, zijn empowerment en participatie van kwetsbare groepen in de maatschappij. Daarnaast gaat het om de dialoog in plaats van discussie, in de zoektocht naar oplossingen én om bewustwording dat verandering wel degelijk mogelijk is.'

Basale behoeften

Formaat organiseert verschillende vormen van theater om dit proces op gang te brengen. Workshops op scholen, in justitiële jeugdinstellingen of bij Halt-bureaus, maar ook toegespitst op de sportwereld of buurtcentra. Met 'De mens in de hoofdrol', een aanpak ten behoeve van maatschappelijke integratie en activering van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, won Formaat dit jaar de RIBW Alliantie Trofee, van de alliantie van 24 Regionale Instellingen voor Beschermd Wonen.

Naar aanleiding van 'De mens in de hoofdrol' is het theateratelier in Haarlem opgezet. Stichting Roads, organisator van dagactiviteiten voor psychiatrisch patiënten, heeft het project samen met welzijnsorganisatie Radius en de GGD onder haar hoede genomen. Roads-cliënten worden doorverwezen naar het theateratelier en ondertussen wordt ook gewerkt aan andere basale behoeften zoals een woning, uitkering of schuldsanering.

*'Hier voel ik me
weer mens. Je
wordt geaccepteerd
in plaats van scheef
aangekeken'*

Stralen en lachen

Shiwa (36) en Michel (28) varen er wel bij. Tijdens de workshop, die begint met een gezamenlijke maaltijd en vier uur in beslag neemt, stralen ze, lachen ze en gaan ze op in het spel. Michel is dakloos, manisch depressief en alleen op de wereld, zoals hij het zelf noemt. Sinds drie maanden is hij in Haarlem, sinds een paar weken neemt hij deel aan het theateratelier.

'Het haalt me uit de sleur van het leven op straat. Koffie drinken op de opvangplek tussen verslaafde zwervers trekt me juist omlaag. Hier voel ik me weer mens worden, je wordt geaccepteerd in plaats van scheef aangekeken te worden. Ik leer weer om in een groep te zijn, om samen iets te doen. In het begin vond ik dat moeilijk, maar inmiddels heb ik het gevoel dat ik weer mee tel.'

Ook Shiwa haalt veel kracht uit het contact met lotgenoten. 'Mensen zeggen vaak dat het wel meevalt met mijn situatie, ook al loop ik overal tegenaan en sta ik er helemaal alleen voor. Hier hebben we

‘Mensen voelen zich begrepen, durven weer aan een toekomst te denken’

steun aan elkaar en begrijpen we elkaars situatie. Als ik aan het eind van de middag naar huis ga voel ik me opgeladen en ik kan er weer even tegen.’

Beiden zijn ook blij met de stem naar de buitenwereld. Shiwa: ‘We schudden de omgeving wakker, ik hoop van harte dat politici komen kijken naar de voorstelling.’ ‘Ik vind het vooral voor mezelf erg goed, maar het is ook een bewustwording voor anderen’, voegt Michel toe. ‘We laten zien wat er óók aan de hand is in deze samenleving, namelijk bureaucratie.’

Weer strijdbaar

Terwijl de deelnemers ijverig bezig zijn met het leren tonen van emoties – ‘Laat zien hoe geweldig mooi je die kersentuin vindt’ – vertelt Berry Tielbeke, projectleider namens Roads, enthousiast over haar ervaringen. ‘Het doet zoveel met deze mensen. De strijdbaarheid komt weer terug, mensen worden energiever en veranderen in korte tijd

hun houding.’ Ze geeft het voorbeeld van de jongen die ze wel eens zag lopen in de binnenstad. Ineengedoken, zich onzichtbaar makend, trillend, zenuwachtig. Inmiddels loopt hij - enkele workshops verder - rechtop door de straten, met een uitstraling van ‘ik mag er zijn’. ‘Daar doe je in therapie misschien anderhalf jaar over’, aldus Tielbeke. ‘Hier gaat het groepsproces zo snel dat mensen in korte tijd zelfbewuster worden.’

Workshopleider Opdebeeck: ‘Deelnemers gaan met meer weg dan waarmee ze binnenkomen. Problemen uit het dagelijks leven worden uitgespeeld. Een vrouw wiens kind is afgenomen voelt zich machteloos. Tijdens het spel krijgt ze advies van de anderen, wat ontzettend belangrijk kan zijn voor haar. Je kunt zoveel duidelijk maken met beeld. Het is meer dan een kunstje opvoeren.’

Na afloop van de workshop wordt er gerookt en gaan de spelers weer over tot de dagelijkse bezigheden. Wie slaapt waar komende nacht? Het onderwerp van de dag is de spoorloze verdwijning van een Iraanse asielzoeker, één van de deelnemers. Ook dat kan gebeuren.

Voor Michel ziet het leven er een stuk aangenamer uit na deze middag. Breed lachend vertelt hij dat hij het komend halfjaar een plek krijgt in het sociaal pension. De hele groep deelt in zijn blijdschap. ‘Van daaruit kan ik weer werken aan een toekomst, ik sta weer met een glimlach op.’ ■